

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 7

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2014

13. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Харків : Школа, 2006. – 1008 с.
14. Явір В. Жаргонізований дискурс : духовний занепад чи норма? / В. Явір // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 1. – С. 62–68.
Отримано 01.10.2014

Summary

Kulishenko Lyudmyla, Matyushenko Svitlana. Vocabulary of teaching process.

The article highlights the features of the vocabulary learning process. An attempt was made to organize in separate groups of commonly used words, characterizes the category specific lexemes. Matters concerning the origin of the words associated with the defined scope of use. Attention is paid to the vocabulary of youth slang as neologisms that are shaped and transformed into other groups of vocabulary together with changes in the community. Found that most of tokens of the educational process has Greek and Latin origin.

Keywords: *vocabulary, teaching process, youth slang, etymology.*

УДК 378.2

Римма МИЛЕНКОВА

ВИМІРЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧА: КВАЛІМЕТРИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглянуто основні підходи до здійснення експертизи професійно-педагогічної компетенції викладачів ВНЗ відповідно до її структурних компонентів (педагогічна техніка; педагогічна майстерність; педагогічна культура викладача; науково-дослідна діяльність викладача). Описано сутність, зміст і структуру професійно-педагогічної компетентності.

Ключові слова: *професійно-педагогічна компетентність, педагогічна експертиза, педагогічна техніка, педагогічна майстерність, педагогічна культура, науково-дослідна діяльність.*

Постановка проблеми. Компетентнісна парадигма вищої освіти нині набула популярності та полягає в тому, що зміст освіти формується від кінцевого результату, тобто від характеристики професійної діяльності до мети результату професійної освіти і в подальшому – до вибору організаційних форм і методів навчання.

Широкое застосування компетентнісного підходу вимагає пошуку методів, підходів та технологій вимірювання компетенцій. Завдання поскладнюється тим, що компетенції є інтегральними внутрішніми утвореннями, які можуть бути лише частково оцінені, оскільки далеко

не всі їх складові проявляються зовні, а часто залишаються латентними психологічними відчуттями чи установками.

Пошук шляхів вимірювання професійно-педагогічної компетентності викладачів ВНЗ зумовлює звернення до проблеми визначення контурів поняття професійної компетентності із виокремленням її структурних компонентів, адже вимірювати складні психофізіологічні функції можливо лише за сукупністю окремих її складових.

Аналіз актуальних досліджень. Зазначимо, що у вітчизняній науці проблемами компетентнісного підходу в освіті (СВЕ-освіти) та професійної компетентності опікуються: О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина (розроблення та впровадження компетентнісного підходу в зарубіжних країнах), С. Гончаренко, І. Гушлевська, Н. Ничкало, І. Чемерис (визначення поняття компетентності), Н. Авшенюк, О. Савченко, С. Трубачева, Л. Паращенко (компетентнісний підхід в освітньому процесі), Н. Креденець (професійна компетентність: історико-педагогічний аналіз), І. Єрмаков, В. Циба (життєва компетентність), П. Горностай (рольова компетентність), О. Чумакова (професійна компетентність соціального працівника), Н. Баловсяк (інформаційна компетентність фахівця), В. Баркасі (професійна компетентність учителів іноземних мов), М. Вачевський, Т. Григорчук (професійна компетентність фахівців-маркетологів), В. Стрельников (професійна компетентність викладача вищої школи), А. Тупчій (професійна компетентність фахівців з бухгалтерського обліку), Н. Лісова (психолого-педагогічна компетентність молодих учителів), С. Степаненко, С. Сисоева (формування професійної компетентності), А. Васильченко, І. Гришина (професійна компетентність керівника школи) та інші.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі поняття та структури професійно-педагогічної компетентності та розробці підходів до її вимірювання.

Виклад основного матеріалу. Нині не існує єдиного тлумачення поняття професійно-педагогічної компетентності. Проте заслуговує на увагу визначення, запропоноване у словнику за редакцією академіка Н. Ничкало: “Професійна компетентність – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [8, с. 78].

В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя подано визначення професійної компетентності як “інтегративної характеристики ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця” [4, с. 722]. А вітчизняна дослідниця А. Корнілова визначає професійну компетентність подібним

чином а саме, як “знання та вміння, необхідні людині в певній галузі діяльності” [6, с. 18]. У свою чергу, Т. Григорчук розглядає досліджуване поняття як “систему спеціальних знань, умінь і навичок, пов’язаних з виконуваною роботою” [2, с. 62].

Більш широке визначення знаходимо у Л. Дибкової: “Професійна компетентність – здатність ефективно використовувати набуті знання, вміння і навички; вміння вирішити ту чи іншу проблему, здійснити активний пошук нового досвіду і визначити його самостійну цінність, наявність умінь і навичок самостійності в плануванні, організації, контролі власної діяльності; креативність, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю” [3, с. 19].

Як бачимо, у визначенні підкреслено саме особистісний компонент професійної компетентності.

В енциклопедії професійної освіти знаходимо підтвердження цієї думки, а саме: “Професійна компетентність містить не лише уявлення про кваліфікацію (професійні навички як досвід діяльності, вміння та знання), а також освоєні соціально-комунікативні та особистісні здібності, що забезпечують самостійність професійної діяльності” [10, с. 454].

Безперечно, під професійною компетентністю педагога необхідно розуміти глибоке знання педагогом навчально-виховного процесу, сучасних проблем педагогіки, психології та предмета викладання, а також умінь застосовувати ці знання у своїй повсякденній практичній роботі.

Щодо змісту професійної компетентності педагога, у педагогіці виділяють процесуальний і результативний показники. Професійну компетентність педагога визначають як його здатність і готовність виконувати особисту професійну діяльність.

Отже, професійно-педагогічна компетенція – це сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик викладача, що забезпечує ефективне виконання ним завдань і обов’язків педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі, є мірою й основним критерієм його відповідності професійній діяльності.

На нашу думку, професійно-педагогічна компетентність викладача забезпечується сформованістю та цілісністю її структурних компонентів.

Аналіз наукових джерел з питання структури професійної компетентності викладачів ВНЗ знову свідчить про наявність різних підходів у розумінні досліджуваного поняття.

Так, вітчизняні дослідники, Л. Васильченко та І. Гришина визначають професійну компетентність керівника школи як складне багатоаспектне особистісне утворення із таких компонентів: мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних цілям і задачам управління;

когнітивний – сукупність знань, необхідних для управління; операційний – сукупність умінь і навичок практичного вирішення задач; особистісний – сукупність важливих для управління особистісних якостей; рефлексивний – сукупність здібностей передбачати, оцінювати власну діяльність, вибрати стратегію управління [1, с. 81].

Досліджуючи проблему формування професійної компетентності майбутніх вчителів, В. Адольф виокремлює такі її структурні компоненти: мотиваційний (детермінований системою спонукальних сил суб'єкта діяльності, домагань, заохочень), цілеспрямований (що включає в себе домінанту його менталітету та світогляду, систему особистісних значень, зміст яких орієнтовано на зміну цінності професійної діяльності) та змістовно-випереджальний (що характеризує суб'єкт діяльності як творця, дослідника, конструктора).

Таким чином, робимо висновок, що змістові складові педагогічної експертизи професійно-педагогічної компетентності відповідають її структурі та оцінюються за такими компонентами:

- педагогічна техніка;
- педагогічна майстерність;
- педагогічна культура викладача;
- науково-дослідна діяльність викладача.

Педагогічна техніка. Надзвичайно важливу роль у процесі формування й подальшого розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу є володіння викладачем педагогічною технікою, адже саме завдяки ній викладач у змозі досягти успіху у професійній діяльності.

Педагогічну техніку визначають як інтегративну властивість особистості, яка характеризується цілісністю, що виявляється у віддеференційованості від інших властивостей і внутрішньою єдністю її складових (емоційно-вольового, змістового, поведінкового) компонентів і реалізується через уміння здійснювати педагогічно доцільний вплив на учасників навчально-виховного процесу емоційно виразними засобами.

Узагальнюючи численні наукові праці, складовими педагогічної техніки є:

- техніка мовлення: граматична правильність, виразність, образність, гумор, техніка мовлення (постановка і тембр голосу, емоційність, переконливість, багатство інтонацій та відтінків, дикція, темп);
- техніка зовнішнього вигляду: уміння правильно сидіти, стояти, виявляти впевненість, спокій, доброзичливість (постава, одяг, міміка, емоційна виразність);

- техніка педагогічного спілкування: уміння слухати; ставити запитання; аналізувати відповідь; бути уважним, спостережливим; розуміти інших; встановлювати контакт; бачити і розуміти реакцію аудиторії; передавати своє ставлення до того, про що йдеться; зацікавити, захопити поясненням, розповіддю, повідомленням; орієнтуватися в ситуації;
- психотехніка: уміння створювати необхідний настрій, знімати зайву напругу, хвилювання, долати власну нерішучість і мобілізувати себе; здатність до перевтілення, до гри, управління своїм настроєм [2; 5; 9; 11].

Педагогічна майстерність. За визначенням одного із класиків педагогічної майстерності І. Зязюна, складовими професійної майстерності викладача є педагогічна спрямованість (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на колектив, на цілі педагогічної діяльності), професійне знання (знання предмета викладання, його методики, педагогіки і психології); здібності до педагогічної діяльності: комунікативні (повага до людей, доброзичливість, товарицькість); перцептивні (професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція); динамічні (здатність до вольового впливу і логічного переконання, до рефлексії); емоційно-почуттєві (здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях, оптимістичного прогнозування); педагогічна техніка (форма організації поведінки викладача). Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості викладача, необхідних для високого рівня професійної діяльності. Критеріями майстерності педагога є доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності).

Ми також погоджуємось із дефініцією В. Ковальчука, який визначає це поняття як високе мистецтво виховання та навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогові, який працює за покликанням і любить дітей. На думку дослідника, до елементів педагогічної майстерності належать:

1. Гуманістична спрямованість як системоутворювальний компонент; виражається в ціннісних орієнтаціях викладача у вигляді гуманістичної стратегії при реалізації цілей педагогічної діяльності.
2. Професійне знання, яке виконує роль фундаменту педагогічної майстерності, що додає йому глибину, ґрунтовність, свідомість.
3. Педагогічні здібності, які забезпечують швидкість і успішність удосконалення майстерності викладача.
4. Педагогічна техніка, яка спирається на знання й здібності та поєднує всі засоби педагогічної дії і взаємодії для ефективного здійснення педагогічної діяльності [6, с. 27–28].

Професійна культура. Професійна культура ідентифікується, перш за все, професійною групою, автентичність якої вона забезпечує. Традиційно, професійна культура являє собою сукупність норм, правил і моделей поведінки людей, соціальних теоретичних знань і практичних умінь, пов'язаних з конкретним видом праці.

А під професією у сучасному контексті розуміють не стільки окремий вузький вид діяльності, скільки широку групу спеціалізованих видів діяльності, об'єднаних загальними задачами, що виконуються в соціальній системі. Отже, професійна культура забезпечує унікальний спосіб конструювання реальності професійної діяльності представниками певної професії. При цьому професійна культура є органічною частиною загальної соціальної культури.

Таким чином, професійно-педагогічна культура викладача, розкривається у таких характеристиках: мотивованість викладачів до знань і розробки інноваційних педагогічних підходів; націленість на результат; робота в колективі; прагнення досягти високого професіоналізму; можливість спілкування з колегами на науково-практичних семінарах, виставках, конференціях (поза роботою); свобода висловлювання думок; свобода професійно-педагогічної творчості.

Отже, професійно-педагогічна культура викладача – це складова його загальної культури, яка становить систему цінностей, знань, норм, умінь та навичок щодо здійснення науково-педагогічної діяльності, що формуються або розвиваються в особистості упродовж педагогічної освіти і практики та забезпечують при певних умовах реалізацію науково-педагогічного потенціалу у професійній діяльності.

Науково-дослідна робота. У підготовці майбутніх фахівців у ВНЗ поряд із забезпеченням фаховими знаннями великого значення набувають навички науково-дослідної роботи як механізм забезпечення подальшого самовдосконалення фахівця та підтримки його конкурентоспроможності. Ключовою фігурою у забезпеченні цих навичок виступає викладач, оскільки саме його функцією є залучення студента до наукової діяльності, забезпечення його прийомами наукового пошуку, інноваційної діяльності, теоретичного аналізу та практичного вирішення проблем нестандартними шляхами. І цілком зрозуміло, що реалізація цього завдання не могла б бути можливою, як би діяльність викладача не включала б науково-дослідного компоненту.

Проблема оцінювання роботи викладача у галузі наукових досліджень загалом не нова: їй стільки років, скільки й самій науці. Завжди була потреба визначити, наскільки якісно, ефективно і результативно працює науковець. Для цього використовували різноманітні системи та наукометричні засоби, які давали змогу оцінити цю роботу за кількісними показниками. Мова йде насамперед про публікації, патенти та

авторські свідоцтва. Крім того, набуття сучасними українськими ВНЗ статусу дослідницьких викликає необхідність забезпечення ефективності проведення науково-дослідної роботи, що проявляється передусім у суспільному визнанні результатів проведених досліджень, а також підвищенні прикладної значущості наукових здобутків викладачів і студентів.

Розроблення методологічних підходів до оцінювання якості наукового дослідження й результативності діяльності науково-педагогічних працівників залишається однією з основних проблем наукознавства, оскільки, попри численні роботи в галузі наукометрії, нині відсутня універсальна методика, яка б вирішила питання поєднання кількісних та якісних методів аналізу.

Науковці Ю. Палеха, Н. Леміш, розглядаючи поняття “науково-дослідна робота” відзначають, що в міжнародній практиці розрізняються поняття “наукова робота” і “дослідницька робота”. Під науковою роботою розуміються “процеси, за допомогою яких поновлюються знання з визначеного предмета або готуються наукові публікації, поширюються праці, розвиваються й удосконалюються різні напрями наукової і практичної діяльності”. Під дослідницькою діяльністю розуміють “оригінальні дослідження в галузі природничих або соціальних наук, культури або освіти, що передбачають ретельні, упорядковані пошуки на основі критичного підходу з використанням різних прийомів і методів, що залежать від характеру й умов поставлених проблем”. Якщо наукова робота – це безпосередня робота з оприлюднення наукового результату що супроводжується звітністю, рецензуванням та керівництвом науковою роботою студентів, то науково-дослідна робота – це здобуття наукового результату.

Аналізуючи показники науково-дослідної діяльності, В. Верба зосереджується на таких показниках, як показники затребуваності теоретичних здобутків вчених; рівень комерціалізації їх методичних розробок; частота реального впровадження у практику діяльності підприємств чисельних теоретико-методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління функціонуванням і розвитком підприємств; залучення фахівців ВНЗ як експертів при обговоренні і ухваленні важливих економічних рішень у країні.

Відповідно до структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності (педагогічна техніка; педагогічна майстерність; педагогічна культура викладача; науково-дослідна діяльність викладача) і здійснюється кваліметрична експертиза для вимірювання наявного стану та якісних змін професійно-педагогічної компетентності викладачів.

Експертиза (expertus – досвідчений) – дослідження фахівцем (експертом) будь-яких питань, вирішення яких потребує спеціальних знань у галузі, що досліджується. Вона оформляється у вигляді акта, висновків, у окремих випадках – сертифікатом якості, відповідності. Заслуговує на увагу думка В. Паламарчук про те, що “експертиза продуктів діяльності людини в соціально-політичній, медичній, юридичній, освітній та інших сферах є закономірним, необхідним компонентом будь-якої системи” [8, с. 107].

Мета експертизи – оцінити відповідність даних існуючим стандартам, технологічним критеріям, вимогам. Поняття “педагогічна експертиза” як сукупність процедур, які необхідні для отримання колективного експертного судження про педагогічний об’єкт, уперше було введено В. Черепановим, який розглядає педагогічну експертизу як судження, яке ґрунтується на глибокому і якісному вивченні всіх характерних властивостей об’єкта шляхом використання різноманітних методик і за наявності розроблених критеріїв педагогічної експертизи та компетентних експертів [8, с. 72].

Подальші численні теоретичні дослідження дозволили виокремити такі складові педагогічної експертизи: експертна оцінка явища, об’єкта з позиції новизни, актуальності, альтернативності; визначення відповідності існуючим стандартам стану досліджуваного об’єкта; експертиза організації діяльності стосовно керівництва досліджуваним об’єктом (заклад освіти в цілому, окремі його елементи); експертна оцінка технологічного процесу; експертиза результатів діяльності; експертиза умов діяльності; експертиза внутрішніх і зовнішніх частин досліджуваного об’єкта (відповідність економічним, психологічним, валеологічним та іншим вимогам).

Висновки. Всебічне вивчення наукової літератури показало, що нині бракує досліджень, які надавали б системне уявлення з питання розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів ВНЗ економічного профілю, представляли методики, форми та принципи навчання, виховання та самовдосконалення щодо формування й подальшого розвитку професійно-педагогічної компетентності відповідних фахівців.

Література

1. Васильченко Л. В. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Васильченко, І. В. Гришина. – Харків : Основа, 2006. – 208 с.
2. Григорчук Т. Педагогічні основи формування професійних компетенцій фахівців-маркетологів / Т. Григорчук // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 60–63.
3. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Миколаївна Дибкова ; Академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти. – К., 2006. – 224 с.

4. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Креміня. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1 040 с.
 5. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача. Навчальний посібник // Л. Г. Кайдалова, Н. Б. Щокіна, Т. Ю. Вахрушева. – Харків : Вид-во НФаУ, 2009. – 150 с.
 6. Корнілова А. Ключові кваліфікації компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини / А. Корнілова // Шлях освіти. – 2005. – № 3. – С. 18–22.
 7. Онушкин В. Г. Образование взрослых: междисциплинарный словарь терминологии / В. Г. Онушкин, Е. И. Огарев. – СПб. ; Воронеж, 1995. – 232 с.
 8. Паламарчук В. Першооснови педагогічної інноватики / В. Ф. Паламарчук. – Т. 2. – К. : освіта України, 2005. – 504 с.
 9. Професійна освіта. Словник : навч. посібник / уклад. : С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 381 с.
 10. Професійно-педагогічна компетентність викладачів ВНЗ економічного профілю : монографія / Р. В. Миленкова, Л. С. Отрошенко ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – 86 с.
 11. Энциклопедия профессионального образования / под ред. С. Я. Батышева : в 3 томах. – Москва : Проф. обр., 1998. – Т. 1. – С. 576 ; ил.
- Отримано 01.10.2014

Summary

Mylenkova Rima. Evaluating teachers' professional pedagogic competence: qualimetric expertise.

The basic approaches to the expertise of teachers' professional pedagogic competence realization according to its structural components (pedagogical techniques, pedagogical skills, pedagogical culture, scientific and research activity) are observed in the article. The essence, content and structure of teachers' professional pedagogic competence are described.

Keywords: *professional pedagogic competence, pedagogical expertise, educational techniques, pedagogical skills, pedagogical culture, scientific and research activity.*

УДК 316.62

Світлана НІКОЛАЄНКО

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У КОЛЕКТИВІ

У статті розкривається сутність, структура і типологія міжособистісного конфлікту як специфічного соціально-психологічного феномена і виявляється комплекс найбільш значущих соціально-психологічних методів попередження та вирішення міжособистісних конфліктів у колективі.

Ключові слова: *сутність, структура, типологія міжособистісного конфлікту, методи попередження та вирішення міжособистісних конфліктів.*

Постановка проблеми. Глибинні перетворення українського суспільства зачіпають не тільки найважливіші сфери життєдіяльності